Муниципальный район «Верхневилюйский улус (район)»
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Кырыкыйская основная общеобразовательная школа имени С.Е.Дадаскинова»

Адрес: ул. Советская 4,село Кырыкый, Верхневилюйский район, Республика Саха (Якутия),
678235, тел.: 8-41133-24126, E-mail: koosh08@mail.ru

Рассмотрено на заседании МО кл. классов Протокол № 1 «31» августа 2021г.	Согласовано: Заместитель директора по УР /Федорова А.А./ «2» сентября 2021г.	Утверждено: Директор МБОУ «КООШ им.С.Е.Дадаскинова» / Федоров В.В./ Приказ № 1 от «2» сентября 2021г.

Рабочая программа
по курсу внеурочной деятельности:
«Культура народов Республики Саха »
4 класс
на 2021-2022 учебный год

Составитель:
Григорьева Пелагея Николаевна,
учитель технологии
МБОУ «Кырыкыйская ООШ
им.С.Е.Дадаскинова»,
высшая квалификационная категория

с.Кырыкый.2021

Быьаарыы сурук

Федернальнай государственай уорэх стандартын методологическай тирэ5инэн буолбут «Россия гражданинын лиичинэьин духуобунаска, сиэрдээх майгыга иитии уонна сайыннарыы кэнсиэпсийэтигэр», «Саха Республикатын норуоттарын культурата» барыл программатыгар оло5уран «Саха Республикатын норуоттарын культурата» предмет улэлиир программата оноьулунна: Дьокуускай- Бичик, 2007.

«Саха Республикатын норуоттарын культурата» улэлиир программа сыала-соруга: Лиичинэс духуобунас, сиэр-майгы быьыытынан сайдыытын уонна ытык ойдобуллэр систиэмэлэрин баьылааьын биир суолунан культуроведческай компетенцияны инэрии буолар.

Улэлиир бырагыраамма тирэ5ирэн оноьуллубут документуоннэрэ:

- ФЗ №273 от 29 декабря 2012 г. «Об образовании РФ»
- Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования. Утвержден приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от «6» октября 2009 г. №373
- Федеральный перечень учебников, рекомендованных (допущенных) к использованию в образовательном процессе в образовательных учреждениях, реализующих образовательные программы начального общего образования и имеющих государственную аккредитацию, на 2021-2022 учебный год».
- Федеральный базисный учебный план
- Учебный план МБОУ КООШ на 2021-2022 учебный год.
- «Саха Ороспуубулукэтин норуоттарын култуурата» уорэх биридимиэтин суруннуур бырагыраммата.

«Саха Республикатын норуоттарын культурата» барыл программатыгар киллэриллибит уларытыылар:

Биирдиилээн разделларга уонна темаларга чааьын ахсаана уларыйда.

Уорэх федеральнай базиснай былаанын булгуччулаах чааьыгар коруллэр. Предмети уорэтэргэ нэдиэлэ5э 1 чаас бэриллэр , сылга 35 чаас.

Биридимиэти уорэтии корунэ- уруок улэтэ, ону таьынан бэрэбиэркэлиир тиэстэр, хонтуруолунай улэлэр, бырайыактыыр улэлэр ыытыллаллар.

Маннык учебник туьаныллар; Е.И. Винокурова, Е.П Чехордуна, Л.Г. Дедюкина . Саха Ереспуубулукэтин норуоттарын култуурата: 4 кылааска уорэнэр кинигэ. 2014

Уорэх предметин ойдобулэ

«Саха Республикатын норуоттарын культурата» барыл программатыгар оло5уран «Саха Республикатын норуоттарын культурата» предмет улэлиир программата оноьулунна: Дьокуускай- Бичик, 2007.

Начаалынай оскуола5а «Саха Республикатын норуоттарын культурата» **предмет сыала**:

Этнокултуурнай компетенциялары инэрии, араас омук алтыьар эйгэтигэр сатаан голоруу уонна ситиьиилээх социализация усулуобуйатын торуттэрин уурсар.

Предмет соруктара:

1. Бэйэ норуотун духуобунай уонна матерниальнай ытык ойдобуллэрин аан дойду культууратын арахсыбат чааьын курдук ылыныыны инэрии.
2. Бэйэтин уонна ыаллыы норуоттарын культуураларын туьунан торут билиини олохсутуу.
3. Бэйэ норуотун угэьин, итэ5элин тутуьууну, Хотугу дойду, Саха сирэ, Россия олохтоо5о диэн ойдобулу, атын омуктары кытта алтыьарга бэйэ норуотун культууратын сатаан тиэрдии сатабылын сайыннарыы.
4. Атын тыллаах, итэ5эллээх норуоттар культууларыгар утуо сыьыаны, ойдоьууну, бодоруьууну иитии.

«Саха Республикатын норуоттарын культуурата» биридимиэт улэлиир бырагыраамматын ис хоьооно Кэнсиэпсийэ5э бэриллибит идентичность тутулугар соп тубэьэр. Уорэх биридимиэтин тутула уорэхтээьин туьумэхтэринэн бэриллэр: начаалынай (2-4 кылаастар), орто (5-9 кылаастар). Начаалынай оскуола5а о5ону бэйэтин норуотун культууратын билэр уонна атын норуот культууратын убаастыыр буола улаатарын сайыннарарга, Саха сирин торут норуоттарын торообут тылларын уонна культууларын инэринэр, сайыннарар ирдэбили уоскэтиигэ сурун бол5омто уруллар.

Ытык ойдобуллэри уорэх предметин ис хоьоонугар киллэрии

Начаалынай кылааска «Саха Республикатын норуоттарын культуратын» уорэтии о5о5о ытык ойдобуллэри инэриигэ улахан суолталаах. Киьи аймах уйэлэртэн уйэлэргэ оро тутан илдьэ кэлбит ытык ойдобуллэрэ торообут тыл эгэлгэтигэр, культуратыгар соноллор. Ол курдук уорэтии ис хоьоонугар культура сурун хайысхаларын сэргэ уруок, уорэтии матырыйаалын быьыытынан торообут дойду, ийэ дойду, айыл5а, улэ, торут дьарык, ыал, дьиэ кэргэн, кэрэ эйгэтэ, утуо санаа, киьи аймах, аан дойду омуктарын культуратын эгэлгэтин курдук ытык ойдобуллэр киирэллэр

Уорэх былааныгар уорэх предметин миэстэтэ

Уорэх федеральнай базиснай былаана булгуччулаах уонна уруок таьынан улэ чаастарыттан турар. «Саха Республикатын норуоттарын культурата» предмети уорэтии Уорэх федеральнай базиснай былаанын булгуччулаах чааьыгар коруллэр. Предмети уорэтэргэ нэдиэлэ5э 1 чаас бэриллэр (сылга 34 чаас).

Уорэх предметин уорэтии тумуктэрэ

Ытык ойдобуллэри инэрии тумугэ

Тус суолталаах дьайыы:

Ытык ойдобуллэри билинии:

- саха торут угэстэрин, ытык ойдобуллэрин ылыныы, олохсутуу
- угэс буолбут торут культуураны норуот айымньытын тумугун уонна айыл5аны кытта бииргэ алтыьан олоруу курдук ылыныы.
- ороспуубулукэ норуоттарын ураты культууларыгар убаастабыллаах сыьыаны культууралар алтыьыылараын сайдыытын сурун усулуобуйатын уонна утарсыылары быьаарар торутун курдук ылыныы

- ахсааныттан, олорор сириттэн тутулуга суох хас биирдии норуот культууратын ылыныы
- норуоттар культууралара эгэлгэ араастаа5ын уопсастыба культууратын байытыы тордун курдук ылыныы
- элбэх культууралар алтыьар эйгэлэрэ, бодоруьуулара, культууралар диалогтара – лиичинэс бэйэтэ уонна гражданскай уопсастыба сойиальнай сиэрэ-майгыта сайдар усулуобуйата буоларын ылыныы.

Сатабыллары сайыннарыы:
- бэйэ норуотун угэьин куннээ5и олоххо уонна анал этнокультурнай тэрээьиннэргэ (ыьыах, сиэр-туом уо.д.а.) тутуьуу
- бэйэни саха, Саха сирин уонна Россия гражданинын быьыытынан билинии
- бэйэни Хотугу дойду, Саха сирэ, Россия олохтоо5унабын диэн билиьиннэрии
- бэйэ5э, тулалыыр дьонно-сэргэ5э, айыл5а эйгэтигэр убаастабылы иитии.

УОРЭХ САТАБЫЛЛАРЫН САЙЫННАРЫЫ ТУМУГЭ

Бэйэни салайынар-дьаьанар сатабыллар:
- культуроведческай матырыйаалга оло5уран сыалы-соругу таба туруорунар, бырайыактыыр дьарыгы сатаан былаанныыр;
- сиэри-туому, угэьи толорууга тахсар ал5аьы коннорор;
- культуроведческай билиини, сатабылы, уоруйэ5и сопко сыаналыыр;
- кэллэктиибинэн этнокултуурнай улэ5э кыттыьар (норуот бырааьынньыктарыгар уо.д.а.);
- араас этнокултуура усулуобуйатыгар торут угэьи тутуьар уонна бэйэни сатаан салайынар;
- паараная, боло5унэн, хамааннанан уо.д.а. бииргэ алтыьан улэлиир;
- Саха сирин уонна Россия норуоттарын бодоруьар майгыларын-сигилилэрин олохсуйбут бэрээдэгин бииргэ алтыьыы усулуобуйатыгар учуоттур;
- тас коруннэринэн, тылларынан, угэстэринэн, итэ5эллэринэн утарылаьар дьону кытта ойдоьорго уонна алтыьарга бэлэмнээх буолар;
- бэйэ норуотун культууратын атын омуктары кытта алтыьыыга Саха сирин, Россия таьымыгар сатаан кордорор.

ТУСТААХ УЭРЭХ ПРЕДМЕТИН УОРЭТИИ ТУМУГЭ

- анал ойдобуллэри нонуо бэйэни саха быьыытынан билиьиннэрэр сатабылы олохсутуу;
- фольклор коруннэрин, норуот ырыатын, музыкатын, торут угэьин, сиэрин-туомун нонуо ороспуубулукэ культуура5а, тылга уратылаьар угус оруттээх оло5ун туьунан бастакы билсиьиитин олохсутуу;
- ороспуубулукэ уонна Россия норуоттарын культууратын туьунан билиини-корууну кэнэтэр араас матырыйаалы туьана уорэнии(уорэх, уус-уран, уорэх-наука, ыйынньык литературатыттан, тылдьыттартан, аатыластарыттан, хаарталартан уо.д.а.);
- тобулла5ас ойу сайыннарар уоруйэхтэр:
- *чопчу тэннээьин(конкретное сравнение)* (дьиэ – уот: ураьа, бала5ан, дэриэбинэ, боьуолэк, куорат, ас-уол, танас-сап, туттар мал, киэргэл, симэх, о.д.а.);
- *ырытыы, холбооьун (анализ, синтез)* (олох-дьаьах тэрээьинэ, суоьу иитиитэ, булт, сир оноьуута, оонньуура, о.д.а.)

- *тумуктээьин(обобщение)* (хотугу дойду айыл5атыгар соп тубэьэн уоскээбит итэ5эл, биьиги – Россия олохтоохторунабыт, биьиги – сахаларбыт, о.д.а.)
- *ханыылатан сыаналааьын (классификация)* (аан дойду, сир, айыл5а, киьи, дьиэ кэргэн, уран оноьук, симэх), норуот музыката (хомус, кырыымпа, хобо, о.д.а.);
- *дакаастааьын(докозательство)* (айыл5аны кытта алтыьан олоруу уратылара уо.д.а.);
- ороспуубулукэ норуоттарын культууралрарын *бэлиэ*(символ) *нонуо кордоруу* (сэргэ, саха ата, ураьа, таба уо.д.а.)

Уорэх предметин ис хоьооно

2-4 кылааска «Саха Ороспуубулукэтин норуоттарын культуурата» предмети уорэтии маннык ис хоьоонноох буолар: «Айыл5а», «Торообут дойдум», «Дьиэ кэргэн», «Норуотум дьиэтэ-уота», «Норуот торут дьарыга», «Уус-уран оноьук», «Танас-сап», «Обугэм аьа-уолэ», «Оонньуурдар оонньууллар», «Норуот ырыата-тойуга», «Олонхо», «Билиигин бэрэбиэркэлэн».

«Айыл5а». *Угэс, сиэр-туом.* Саха сирин норуоттарын угэс буолбут итэ5эллэрин уратыта уонна маарыннаьар оруттэрэ. Айыл5а5а билинни сыьыан, тулалыыр айыл5а туруга. Торут омуктар айыл5а5а сыьыаннара.Айыл5а иччилэрин туьунан ойдобул.

«Торообут дойдум». *Саха сирэ – мин торообут дойдум.* Иитиллибит Ийэ дойдуга таптал. Материальнай эйгэ – мал-сал, айыл5а костуутэ. Духуобунай эйгэ – кинигэ5э, искусство айымньыларыгар баар билии уонна информация, дьон ыккардыгар сыьыан уо.д.а. бу культуура эйгэтэ. Культуура – киьи-аймах олох-дьаьах, онорууу-тутуу, ой-санаа, сиэр майгы оттунэн ситиьиитэ.

Саха Ороспуубулукэтэ – элбэх омук алтыьан олорор сирэ. Норуот ойдобулэ, саха сирин торут норуоттара. Саха, эбээн, эбэнки, дьукээгир, долган, чукча, торут олохтоох нуучча, кинилэр туолбэлээн олохсуйбут сирдэрэ. Ороспуубулукэ5э олорор араас омук дьоно (украинецтар, буряттар, белорустар уо.д.а.)

Ийэ дойдуга таптал уонна убаастабыллаах сыьыан. Ытык ойдобуллэр: торообут дойдуга таптал, ийэ дойдуга бэриниилээх буолуу. Саха Ороспуубулукэтэ – араас омук культуурата алтыьар дойдута.

Саха сирин духуобунай угэьэ - сиэри-туогму сырдатыы, культууралар алтыьыылара. Бэйэ норуотун культууратын, оло5ун-дьаьа5ын, духуобунай баайын билэр, ойдуур, ылынар, таптыыр, ону ааьан ис сурэхтэн торообут дойдуга бэриниилээх буолуу.

«Дьиэ кэргэн» . *Дьиэ кэргэн сыьыана.* Мин тороппуттэрим, дьиэ кэргэннэ ийэ, а5а оруола. Дьиэ кэргэннэ о5ону иитии. Кырдьа5астары ытыктааьын. Дьиэ кэргэним ытык ойдобуллэрэ. Дьиэ кэргэн улэтэ, сынньалана, бырааьынньыга. Бэйэ-бэйэни коруу-харайыы, ойоьуу, комолосуьуу. Бэйэ торуччутун онорууу. Биьиги чугас ыалларбыт, кинилэр дьиэ кэргэттэрэ.

«Норуотум дьиэтэ - уота». *Саха сиригэр олохтоох норуоттар угэс буолбут дьиэлэрэ –уоттара.*

Саха Ороспуубулукэтин норуоттарын угэс буолбут дьиэлэрин уоттарын аата-суола, оноьуулара, тутуулара.кыьынны, сайынны дьиэ-уот уратылара. Дьиэ – уот оло5ун, сирин талыы угэстэрэ. Дьиэ ис-тас тутула. Дьиэ ис тэрилэ, мала-сала. Оьох, оьох тутула, уот иччитин ойдобулэ.

«Норуот торут дьарыга». *Саха Ороспуубулукэтин норуоттарын угэс буолбут дьарыктара*.

Саха сирин норуоттарын сурун дьарыктара: туулээх, балык булда, таба, сылгы, ынах иитиитэ.

Норуотум угэс буолбут хаьаайыстыбата. Дьиэ кэргэним хаьаайыстыбата. Дьиэ суоьутэ – норуот баайа, утуо туруга.

«Уус уран оноьук». *Норуот уус-уран оноьуктара.* Норуот ойуулуур-дьуьуннуур искусствотын коруннэрэ. Саха Ороспуубулукэтинторут омуктарын угэс буолбут оноьуктара. Танас-сап, атах танаьын, туттар мал киэргэтиитэ, оьуордарын ааттара, суолталара, аналлара. Биллиилээх норуот маастардара уонна худуоьунньуктара.

«Танас-сап». *Норуот танаьа-саба.* Саха сиригэр олорор норуоттар торут танастара: уратылара уонна маарыннаьар оруттэрэ. Мин норуотум танаьын сабын коруннэрэ уонна уратылара. Тыьы, тириини имитии, танастааьын туьунан ойдобул. Туулээх танаьы, атах танаьын коруу -харайыы.

«Обугэм аьа - уолэ». *Норуот аьа-уолэ.* Саха сирин норуоттарын угэс буолбут астара. Дьыл кэминэн ас арааьа. Обугэм аьа. Аьы астааьын технологиятын кытта билсиьии.

«Оонньуурдар, оонньуулар». *Норуот оонньуурдара уонна оонньуулара.* Угэс буолбут норуот оонньуулара, коруннэрэ (остуол оонньуута,хамсаныылаах оонньуулар. уо.д.а.) . оонньуурдар коруннэрэ, туохтан оноьуллубуттара.

«Норуот ырыата-тойуга». *Саха Ороспуубулукэтин норуоттарын ырыа-тойук култууралара.* Норуот ырыата, тылынан уус-уран айымньытын коруннэрэ. О5о5о аналаах ырыалар. Саха сирин норуоттарын ырыа до5уьуоллаах ункуулэрэ (оьуокай, ьээдьэ, лондол, хэйро, гасигор уо.д.а.). норуотум ырыата-тойуга ункуутэ. Норуотум биллиилээх ырыаьыттара,артыыстара, ырыа айааччылара. Норуот музыкатын тэриллэрэ: дунур, хомус, кырыымпа уо.д.а.

«Олонхо». *Саха героическай эпоьа олонхо* – саха норуотун ытык ойдобуллэрин тумэр суду айымньы. Аан дойду айыллыыта. Ус дойду. Олонхону туруоруу уонна олонхону туруоруу уратылара.норуот дирин ойун, куустээх санаатын, уус дьэрэкээн тылын-оьун, киэн билиитин чыпчаала – эпос. Олонхо уонна Саха сирин норуоттарын эпостара. Эпостарга бухатыыр уонна кыыс уратылара. Олонхо араас омук культууратыгар.

Бэйэ дьарыга: «Саха сирин театрдара»

Театр туьунан ойдобул (спектакль, режиссер, репертуар, артыыс уо.д.а.). Театрдар араастара (драматическай, музыкальнай, куукула театра уо.д.а.). Дьокуускай куоракка баар театрдар. Саха сирин улуустарын, куораттарын, боьуолэктэрин театрдара. Бэйэ олорор сирин, оскуолатын театрдара.

«Ороспуубулукэ музейдара». Музей – норуот муудараьын кыладабыайа. Музей арааьа. Ороспуубулукэ государственнай музейдара. Саха биллиилээх худуоьунньуктара.

«Библиотека – билии – коруу уйата». Библиотека – грек тыла. Библиотека5а сылдьыы бырааабылата. Орспуубулукэтээ5и о5о библиотеката. Саха Ороспуубулукэтин Национальнай библиотеката.

«Бырайыактыыр улэ». Мин дьиэ кэргэним торуччутэ. Айыл5а. Ыьыах – саха норуотун бырааьынньыга.

4.Тематическай былаан (35 чаас)

Ытык ойдобуллэр	Тиэмэлэринэн уорэтии сурун ис хоьооно	Уорэнээччи улэтин сурун коруннэрэ
Айыл5а. Айыл5а – дойдубут баайа.	Айыл5а – субэьит. Айыл5алыын алтыьыы. Айыл5а5а сылдьыы сиэрэ-туома. Айыл5а сокуона. Кэрэх мас. (3 чаас)	**Кэтээн корор.** Айыл5а кэрэтин кэтээн корор. **Быьаарар.** Саха сирин айыл5атын уратытын быьаарар. **Практическай улэ.** Тулалыыр айыл5абытын харыстааьын, айыл5а5а сугуруйуу туьунан санаатын суруйар.
Торообут дойдум. Сахабыт сирэ-араас омук алтыьыыта. Дьулуур. Торообут дойдуну таптыырга дьулуурдаах буолуу.	Саха сирин былыргыта уонна билиннитэ. Саха сирэ Россия5а. Боьуолэккэ, куоракка олохтоох араас омук дьоно, кинилэр олохторо-дьаьахтара, улэлэрэ-хамнастара, уорэхтэрэ. Бэйэ уонна атын норуот дьонугар-сэргэтигэр убаастабыллаах сыьыан-култуура нуормата. (2 чаас)	**Тэннээьин.** Саха сирин былыргытын уонна билиннитин чинчийэн тэнниир. Ороспуубулукэбитигэр олорор араас омук дьонун маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корор. **Кэпсээьин.** Боьуолэккэ, куоракка олохтоох араас омук дьонун, кинилэр олохторун-дьаьахтарын, улэлэрин-хамнастарын, уорэхтэрин туьунан кэпсиир. **Тумуктээьин.** Бэйэ уонна атын норуот дьонугар-сэргэтигэр убаастыбыллаах сыьыан – култуурунай нуорма диэн тумук онорууу. **Практическай улэ.** Хаартаны уонна глобуьу туттан: Россия Федерациятын уонна Саха Ороспуубулукэтин, торут омуктар туолбэлээн олохсуйбут сирдэрин кордорор.
Дьиэ кэргэн.	Торут удьуор. Удьуордуур майгы, талаан, дьарык. Кырдьа5астары ытыктааьын. Дьиэ кэргэн утуо холобурдара. Утуо угэстэри утумнааьын. А5а-ийэ ууьунан удьуордарбыт. Биьиги араспаанньабыт, ааппыт. Норуот торут аата. Дьиэ кэргэн утуо угэстэрэ. Бэйэ коруу-харайыы, ойоьуу-комолосуьуу. Дьиэ кэргэн сынньалана, бырааьынньыга.(4 чаас)	**Ырытыы.** Дьиэ кэргэн удьуорун ырытар. Араспаанньатын, аатын суолтатын быьаарар. **Болохтооьун.** Дьиэ кэргэн утуо угэстэрин суолталарынан болохтуур. **Сыаналааьын.** Дьиэ кэргэн утуо холобурдарын сыаналыыр. **Быьаарыы.** Кырдьа5астары ытыктааьын, дьиэ кэргэн утуо холобурдарынбыьааран кэпсиир. **Практическай улэ.** Торуччутун онорор. Тылдьыт оностор.
Норуотум дьиэтэ-уота.	Дьиэ тутуута. Уьаайба, акылаат, оьуо туьунан ойдобуллэр. Дьиэни тутууга оло5ун, сирин талыы угэстэрэ. (1 чаас)	**Билэр.** дьиэ тутуутугар туьаныллар тыллары билэр. **Ырытыы.** Дьиэ-уот оло5ун, сирин талыы угэстэрин ырытар. **Тэнниир.** Торут омуктар дьиэлэрин тутуутун тэнниир. **Кэпсээьин.** Дьиэ ис тэрилин , малын-салын, оьох, уот иччитин ойдобулун туьунан эбии матырыйаалы туьанан иьитиннэрии онорон кэпсиир.

Норуот торут дьарыга.	Саха сирин норуоттарын сурун дьарыктара: бултааьын, балыктааьын. Булт угэьэ: чалбаран. (4 чаас).	**Тэннээьин.** Саха сирин сурун дьарыктарын маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корор. **Болохтооьун.** Сурун дьарыктары: туулээх, балык булда диэн болохтуур. **Ырытыы уонна кэпсээьин.** бэйэтин норуотун угэс буолбут дьарыгын туьунан ырытан кэпсиир. **Кэпсэтии.** Бэйэ улууьун, нэьилиэгин, оскуолатын музейын туьунан кэпсэтэр. Музейга сылдьыы.
Уус-уран оноьук. Араас омук танаьын оьуора-дьар5ата, киэргэлэ симэ5э.	Комус уонна тимир оноьуктар. Араас омук танаьын-сабын, оьуорун, киэргэлин-симэ5ин, онун-дьуьунун киэргэллэрэ, уратылара. Олонхо5о уус уорэ5э. (2 чаас)	**Тэннээьин.** Комус уонна тимир оноьук арааьын тэннээн корор. **Ырытар.** Аналынан ырытар. **Быьаарыы. Толкуйдааьын.** Бэйэ норуотун айымньылаах улэлээх маастардарын оноьуктарын уратытын быьааран, толкуйдаан кэпсиир. **Ырытар.** Эбии булбут матырыйаалын ырытар.
Обугэм аьа-уолэ.	Куьунну киьи кулбутунэн, сааскы киьи салбаммытынан. Дьыл кэминэн ас арааьа. Сир аьа., тэллэй, от-мас, сибэкки арааьа. Норуот угэс буолбут аьа – кымыс. Мин аан маннай астаабыт аьым. (2 чаас).	**Ырытыы.** сир аьа, тэллэй, от-мас, сибэкки арааьын интернет-ресурсалартан, литератураттан ылбыт матырыйаалларын туьунан ырытан кэпсиир. **Болохтооьун.** Дьыл кэминэн ас арааьын арааран болохтооьун. **Иьитиннэрии.** Мин аан маннай астаабыт аьым диэн иьитиннэрии онорор.
Оонньуурдар, оонньуулар.	Айыл5а матырыйаалыттан оонньуурдар. Уол уонна кыыс оонньуурдара. Обугэ оонньуулара: ой уонна таайсыылаах, кургуомнээх уонна тэрээьиннээх оонньуулар. Сайылык оонньуулара. (2 чаас)	**Тэннээьин.** Уол уонна кыыс оонньуурдарын маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корор. **Толкуйдааьын.** Айыл5а матырыйаалыттан оонньуурдары толкуйдаан онорор. **Болохтооьун.** Бэйэ норуотун оонньуурдарын матырыйаалынан арааран болохтуур.
Норуот ырыата-тойуга.	Саха о5уска олордо5уна ырыаьыт. Норуот ырыатын арааьа. Норуотум биллиилээх ырыаьыттара, артыыстара, ырыа айааччылара. (2 чаас)	**Кэпсээьин.** норуот ырыатын, тылынан уус-уран айымньытын коруннэрин туьунан быьааран кэпсиир. **Истии.** Норуот биллиилээх ырыаьыттарын, артыыстарын, ырыа айааччыларын толорууларын истэ уорэнэр. **Толоруу.** Норуот ырыатын толоро уорэнэр. **Сыаналааьын.** Бэйэ бэйэлэрин толорууларын сыаналана уорэнэллэр.

Олонхо – улуу айымньы.	Норуот дирин ойун, куустээх санаатын, уус дьэрэкээн тылын-оьун, киэн билиитин чыпчаала – эпос. Олонхо уонна Саха сирин норуоттарын эпостара. Олонхо ытык ойдобуллэрэ. (1 чаас)	**Тэннээьин.** Олонхону атын омуктар эпостарын кытта тэннээн корор. **Практическай улэ.** Бухатыыр уонна кыыс уратылаьар, маарыннаьар оруттэрин ойуулуур. **Практическай улэ.** Хаьыат, сурунаал, кинигэ, интернет матырыйаалын хомуйар. Реферат суруйар.
Угэс буолбут быраааьынньыктар.	Саха сирин норуоттарын угэс буолбут быраааьынньыктара: ыьыах, эвинэк, бакалдын, шахадьибэ уо.д.а. Танара быраааьынньыктара (Ороьуоспа, Пасха уо.д.а.) Араас омуктарга о5о торооьунэ, аат биэрии, сана дьиэ малааьына уо.д.а Суолтата, сиэрэ-туома (2 чаас).	**Эбии матырыйаалы туьаныы.** Интернет ресурсалартан, эбии литератураттан Саха сирин норуоттарын угэс буолбут быраааьынньыктарын туьунан матырыйаал хомуйар уонна уруокка туттар. **Талыы.** Танара быраааьынньыктарын норуот угэс буолбут быраааьынньыктарыттан арааран талар. **Тылы сайыннарыы.** Булбут матырыйаалларын туьанан талбыт быраааьынньыгын туьунан билиьиннэрии онорор. **Толкуйдааьын.** араас омуктарга о5о торооьунэ, аат биэрии, сана дьиэ малааьына уо.д.а суолтатын, сиэрин-туомун маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корон, толкуйдуур
Бырайыактыыр улэ.	«Ыьыах – норуоту сомо5олуур быраааьынньык» диэн тема5а бырайыактыыр улэ.	**Эбии матырыйаалы туьаныы.** Интернет ресурсалартан, эбии литератураттан Саха сирин туьунан матырыйаал хомуйар уонна уруокка туттар

Календарнай – тематическай былаан

№	Уруок темата	чаас	Уруок тиибэ	Уруок сыала	УУД	Дьиэ5э улэ	Кунэ,ыйа (былаан	Кунэ,ыйа (факт)
1	**Айыл5а.** Айыл5а-дойдубут баайа	1	Сана матырыйаалы уорэтэр	Норуоттар айыл5а5а хайдах сыьыаннаьалларын билии Айыл5а5а харыстабыллаах сыьыаны иитии	Кэтээн корор. Айыл5а кэрэтин кэтээн корор.Быьаарар.Саха сирин айыл5атын уратытын быьаарар. Ырытыы билинни кэмнэ айыл5абытыгар сыьыан туьунан ырытан корор.	Ос хоьоонун уорэтии	02.09	
2	Муударай угэс	1	Сана матырыйаалы уорэтэр	Норуотпут угэстэрин билии.Уус-уран тылынан, ойуулаан, хоьуйан этэргэ уорэтии.Айар дьо5уру сайыннарыы.	Истии. Саха суруйааччыларын айымньыларыгар айыл5аны хоьуйууну истии.Ырытыы. Айымньылары ырытар. Айыл5а костуутун хартыыналарын ырытар. Практическай улэ. Айыл5аны хоьуйан хоьоон айар.	Обугэ уорэ5ин уорэтии, стр.11	09.09	
3 4	Тумэл – норуот баайа.	2	Сана матырыйаалы уорэтэр	. Айыл5а кэрэтин, уратытын кэтээн коррго уорэтии. Саха сирин тумэллэрин кытта билиьиннэрии.Обугэлэргэ ытыктабыллаах сыьыаны иитии.	Билэр. Норуот утуо угэстэрин билэр.Саха сирин тумэллэрин билэр. Ырытыы. Норуот угэсэрин ырытар. Тэнниир. Араас омуктар угэстэрин тэнниир.	Талан кэпсииргэ бэлэмнэнии 13-16 стр.	16.09 23.09	
5	**Торообут дойдум.** Саха сирин былыргыта уонна билиннитэ.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр	Сахалар торуппутун-ууспутун билии. Торообут дойдунан киэн туттууну иитии.	Тэннээьин. Саха сирин былыргытын уонна билиннитин чинчийэн тэнниир. **Кэпсээьин.** Боьуолэккэ, куоракка олохтоох араас омук дьонун, кинилэр олохторун-дьаьахтарын, улэлэрин-хамнастарын, уорэхтэрин туьунан кэпсиир.	Кэпсииргэ бэлэмнэнии 18 стр.	30.09	
6	Саха сирэ-Россия5а	1	Сана матырыйаалы уорэтэр	Саха сирэ Россия сор5ото буоларын билиьиннэрии. Торообут дойдуга, республика5а тапталы, киэн туттууну иитии.	**Тэннээьин.**Ороспуубулукэбитигэр олорор араас омук дьонун маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корор. **Тумуктээьин.** Бэйэ уонна атын норуот дьонугар-сэргэтигэр убаастыбыллаах	Тиэмэлэр тэн талан бэйэ санаатын суруйуу 27 стр.	07.10	

					сыьыан – култуурунай нуорма диэн тумук онорууу. **Практическай улэ.** Хаартаны уонна глобуьу туттан: Россия Федерациятын уонна Саха Ороспуубулукэтин, торут омуктар туолбэлээн олохсуйбут сирдэрин кордорор			
7	**Дьиэ кэргэн.** Торут удьуорум	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Удьуор дьарыгын чинчийэргэ, утумнуурга уорэнии	**Ырытыы.** Дьиэ кэргэн удьуорун ырытар. Араспаанньатын, аатын суолтатын быьаарар. **Практическай улэ.** Торуччутун онорор. Тылдьыт оностор.	Торуччуну онорууу	14.10	
8	Ыал утуо угэстэрэ	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Дьиэ кэргэн утуо угэстэрин инэринии	**Болохтооьун.** Дьиэ кэргэн утуо угэстэрин суолталарынан болохтуур. **Быьаарыы.** Кырдьа5астары ытыктааьын, дьиэ кэргэн утуо холобурдарын быьааран кэпсиир	Ыйытыыларга эппиэттээ 38 стр.	21.10	
9	Дьиэ кэргэн бэлиэ куннэрэ.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Дьиэ кэргэнин бэлиэ куннэрин, иллэн кэмин туьалаахтык атааррарга уорэнии	**Сыаналааьын.** Дьиэ кэргэн утуо холобурдарын сыаналыыр.	Дьиэ кэргэнин быраааьын ньыгын уруьуйдаа	28.10	
10	Театр биьиги олохпутугар	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Ороспуубулукэбит театрдарын билии. Норуот культуратыгар убаастабылы иитии.	Билиьиннэрии. Республикабытын театрдарын кытта билиьиннэрэр. Эбии матырыйаалы булуу. Бибилэтиэкэттэн, интернет ресурсалартан ороспуубулукэ театрдарын туьунан эбии булан аа5ар.	Кэпсиирг э бэлэмнэнии (эбии матырыйаал булан)	11.11	
11	**Дьиэ –уот.** Дьиэ тутуута.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Дьиэ тутуутугар туьаныллар тыллары билии. Сиэри-туому, угэьи тутуьарга дьулуьуу.	**Билэр.** дьиэ тутуутугар туьаныллар тыллары билэр. **Ырытыы.** Дьиэ-уот оло5ун, сирин талыы угэстэрин ырытар. **Тэнниир.** Торут омуктар дьиэлэрин тутуутун тэнниир.	Остуоруйа сал5ыытын булан аа5ыы 51 стр.	18.11	

					Кэпсээьин. Дьиэ ис тэрилин , малын-салын, оьох, уот иччитин ойдобулун туьунан эбии матырыйаалы туьанан иьитиннэрии онорон кэпсиир.			
12	**Торут дьарык.** Булт.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Бултааьын угэьин тутуьарга уорэнии. Булт туттар тэриллэрин билии. Бултааьын туомугар ытыктабылы иитии.	**Тэннээьин.** Саха сирин сурун дьарыктарын маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корор. **Болохтооьун.** Сурун дьарыктары: туулээх, балык булда диэн болохтуур. .	Соруда5ы толор 57 стр.	25.11	
13	Саха сирин кунду туулээ5ин бултааьын.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Бултааьын угэьин тутуьарга уорэнии. Булт туттар тэриллэрин билии. Бултааьын сиэригэр-туомугар ытыктабылы иитии.	**Ырытыы уонна кэпсээьин.** бэйэтин норуотун угэс буолбут дьарыгын туьунан ырытан кэпсиир	Булт сиэрин-туомун уорэтии 63 стр.	01.12	
14	Балыктааьын.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Балыктааьын угэьин тутуьарга уорэнии. Балыктааьын туттар тэриллэрин билии. Обугэлэрбит угэстэригэр ытыктабылы иитии.	**Ырытыы уонна кэпсээьин.** бэйэтин норуотун угэс буолбут дьарыгын туьунан ырытан кэпсиир	Балыктааьын угэьин уорэтии 68 стр.	08.12	
15	«Симэх» норуот уус-уран оноьугун галереята.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Галерея диэн ойдобулу кытта билсии. Саха сирин галереяларын билии. Норуот культуратыгар убаастабылы иитии.	**Кэпсэтии.** Бэйэ улууьун, нэьилиэгин, оскуолатын музейын туьунан кэпсэтэр. Музейга сылдьыы.	А.В. Чикачёв туьунан кэпсииргэ бэлэмнэнии 74 стр.	15.12	
16 17	**Уус-уран оноьук.** Комус оноьуктар	2	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Комус оноьук арааьын билии. Айымньылаах уус улэтин, кини оноьугун билии. Тимир оноьук арааьын билии.	**Тэннээьин.** Комус оноьук арааьын тэннээн корор. Комус уонна тимир оноьук арааьын тэннээн корор. **Ырытар.** Аналынан ырытар.	Задание 1. Стр.81	22.12 13.01	

	Тимир оноьуктар.				**Быьаарыы. Толкуйдааьын.** Бэйэ норуотун айымньылаах улэлээх маастардарын оноьуктарын уратытын быьааран, толкуйдаан кэпсиир. **Ырытар.** Эбии булбут матырыйаалын ырытар.			
18	Норуот оло5о театр сыанатыгар	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Сахалар сирин норуодунай театрдарын билиьиннэрии. Норуот культуратыгар убаастабылы иитии.	**Кэпсээьин.** Сахалар сирин норуодунай театрдарын улэлэрин кэпсээьин **Ырытар.** Аналынан ырытар. **Быьаарыы. Толкуйдааьын.** Бэйэ норуотун театрдарын айымньылаах улэлэрин уратытын быьааран, толкуйдаан кэпсиир. **Ырытар.** Эбии булбут матырыйаалын ырытар.	Соруда5ы толоруу 86 стр.	20.01	
19 20	**Обугэм аьа-уолэ.** Норуотум угэс буолбут аьа-кымыс Обугэм аьа-уолэ.	2	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Обугэ аьын арааьын билии.ас арааьын болохтуургэ уорэнии.аьылыкка сиэрдээхтик туттарга уорэнии.	**Болохтооьун.** Обугэ аьын арааьын арааран болохтооьун. **Иьитиннэрии.** Мин аан маннай астаабыт аьым диэн иьитиннэрии онорор.	Алгыьы уорэтии 93 стр.	27.01 03.02	
21	Бурдук, о5уруот, сир аьа.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Бурдук, о5уруот, сир аьын арааьын билии. ас арааьын болохтуургэ уорэнии. Аьылыкка сиэрдээхтик туттарга уорэнии.	**Ырытыы.** сир аьа, тэллэй, от-мас, сибэкки арааьын интернет-ресурсалартан, литератураттан ылбыт матырыйаалларын туьунан ырытан кэпсиир.	Ос хоьоонно рун уорэтии. 100 стр.	10.02	
222 23	**Ооньуурдар, ооньуулар.** Норуотум ооньуулара. Ебугэ ооньуулара	2	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Обугэ ооньууларын арааьын билии. Обугэ ооньууларыгар интэриэьи иитии.	**Тэннээьин.** Уол уонна кыыс ооньуурдарын маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корор. **Толкуйдааьын.** Айыл5а матырыйаалыттан ооньуурдары толкуйдаан онорор.	1 сорудах, 111 стр.	17.02 24.02	

					Болохтооьун. Бэйэ норуотун оонньуурдарын матырыйаалынан арааран болохтуур.			
24	Сайылык оонньуулара	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Обугэ оонньууларын арааьын билии. Обугэ оонньууларыгар интэриэьи иитии	**Тэннээьин.** Уол уонна кыыс оонньуурдарын маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корор. **Толкуйдааьын.** Айыл5а матырыйаалыттан оонньуурдары толкуйдаан онорор. **Болохтооьун.** Бэйэ норуотун оонньуурдарын матырыйаалынан арааран болохтуур.	2 сорудах, 111 стр.	03.03	
25	**Норуот ырыата-тойуга.** Саха о5уска олордо5уна – ырыаьыт.	1	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Норуот ырыатын арааьын истэн араара, толоро уорэнии.	**Кэпсээьин.** норуот ырыатын, тылынан уус-уран айымньытын коруннэрин туьунан быьааран кэпсиир. **Толоруу.** Норуот ырыатын толоро уорэнэр. **Сыаналааьын.** Бэйэ бэйэлэрин толорууларын сыаналана уорэнэллэр.	Соруда5ы толоруу. 115 стр.	10.03	
26 27	Норуотум биллиилээх ырыа айааччылара. Норуотум биллиилээх ырыа айааччылара, ырыаьыттара.	2	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Ырыа айааччылары билии. Биллиилээх ырыаьыттары билии.	**Истии.** Норуот биллиилээх ырыаьыттарын, артыыстарын, ырыа айааччыларын толорууларын истэ уорэнэнэр.	Талан кэпсииргэ бэлэмнэнии. 116 стр.	17.03 31.03	
28 29	**Олонхо.** Олонхо ытык ойдобуллэрэ	2	Сана матырыйаалы уорэтэр.	Олонхо ытык ойдобуллэрин куннээ5и олоххо туьана уорэнии. Олонхо театрын билиьиннэрии	**Тэннээьин.** Олонхону атын омуктар эпостарын кытта тэннээн корор. **Практическай улэ.** Бухатыыр уонна кыыс уратылаьар, маарыннаьар оруттэрин ойуулуур.	Реферат суруйуу	07.03 14.04	

					Практическай улэ. Хаьыат, сурунаал, кинигэ, интернет матырыйаалын хомуйар. Реферат суруйар.			
30 31	**Угэс буолбут бырааьыннь ыктар.** Норуотум угэс буолбут бырааьыннь ыктара. Ыьыах-саха терут бырааьыннь ыга	2	Сана матырыйаа лы уорэтэр.	Омук торут бырааьыннь ыгын арааран билии. Омугун сиэрин-туомун тутуьа уорэнии.	**Эбии матырыйаалы туьаныы.** Интернет ресурсалартан, эбии литератураттан Саха сирин норуоттарын угэс буолбут бырааьыннь ыктарын туьунан матырыйаал хомуйар уонна уруокка туттар. **Талыы.** Танара бырааьыннь ыктарын норуот угэс буолбут бырааьыннь ыктарыттан арааран талар. **Тылы сайыннарыы.** Булбут матырыйаалларын туьанан талбыт бырааьыннь ыгын туьунан билиьиннэрии онорор.	Хоьоону уорэтии. 139 стр.	21.04 28.04	
32 33	О5о торооьунэ, дьиэ малааьына	2	Сана матырыйаа лы уорэтэр	Омугун сиэрин-туомун тутуьарга уорэнии. Обугэлэр угэстэригэр ытыктабылы иитии.	**Толкуйдааьын.** араас омуктарга о5о торооьунэ, аат биэрии, сана дьиэ малааьына уо.д.а суолтатын, сиэрин-туомун маарыннаьар уонна уратылаьар оруттэрин тэннээн корон, толкуйдуур	Таабырын нары таайыы. 148 стр.	05.05 12.05	
34 35	Билиибитин бэрэбиэркэлэ нэбит	2	Билиини бэрэбиэркэ лиир уруок	Ситиьиитин, билиитин бэрэбиэркэлэнэ уорэнии	**Эбии матырыйаалы туьаныы.** Интернет ресурсалартан, эбии литератураттан Саха сирин туьунан матырыйаал хомуйар уонна уруокка туттар	Стр 149	19.05 26.05	

Учебнай методическай хааччыйыы

1. 2. Винокурова Е.И. . Саха Ороспуубулукэтин норуоттарын культуурата: 4 кылааска уорэнэр кинигэ- Дьокуускай: Бичик, 2014

Туьаныллыбыт литература

1.Винокурова Е. И. Саха Ороспуубулукэтин норуоттарын култуурата: улэлиир бырагыраама; 2-4 кылаас.- Дьокуускай: Бичик, 2013
2. Винокурова Е.И. . Саха Ороспуубулукэтин норуоттарын култуурата: 4 кылааска уорэнэр кинигэ- Дьокуускай: Бичик, 2014
3. «Саха Республикатын норуоттарын культурата» барыл программатыгар оло5уран «Саха Республикатын норуоттарын культурата» предмет улэлиир программата оноьулунна- Дьокуускай: Бичик, 2007.